

11. Сліпченко С. О. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України / С. О. Сліпченко // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (23 травня 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 66-68.
12. Аверченко Н.Н., Байгушева Ю.В. Абрамова Е.Н. (и др.) под. ред. А.П. Сергеева. Гражданское право: учебник. В 3 т. – Т. 1. – М.: Велби, 2011. – 1008 с.
13. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Право власності : Підручник. – К. : Алетта ; ЦУЛ, 2011. – 246 с.
14. Устименко О. А. Тварина як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект) [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Устименко Олена Анатоліївна ; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2014. – 20 с.
15. Клименко О. М. Правомірне незаконне володіння: аномалія в цивільному праві? / О. М. Клименко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – С. 79-83.
16. Щербатюк О. Є. Види безхазяйних речей за цивільним законодавством України / О. Є. Щербатюк // Університетські наукові записки / Хмельницький ун-т управління та права. – 2012. – № 3 (43). – С. 212-219.
17. Простибоженко Т. В. Набуття права власності на безхазяйні речі за набувальною давністю: правові проблеми і шляхи їх вирішення / Т. В. Простибоженко // Науковий вісник ужгородського національного університету. – 2012. – № 19. – Т.2. – С. 110-113.
18. Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Шимон С. І. Навч. посіб. (Курс лекцій). – К.: КНЕУ, 2004. – 220 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.com.ua/1338031915658/pravo/grazhdanskoe_i_torgovoe_pravo_zarubezhnyh_stran.htm.
19. Книш В. І. Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Книш Валентин Іванович ; Харківський нац. університет внутр. справ. – Х., 2007. – 187 с.
20. Каракаш І. І. Актуальні питання реформування конституційних засад права власності на природні об'єкти та їх ресурси / І. І. Каракаш // Реформування правової системи України : проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів : Міжнар. наук.-практ. конферен. (Київ, 28-29 квітня 2004 р.). В 2 ч. Ч. 2. – К.: Нац. Акад. управління, 2004. – С. 380-386.
21. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав. Постанова пленуму ВССУ від 07 лютого 2014 р. № 5 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації від 01.09.2014. – 2014. – № 35. – стор. 27.
22. Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. для вузов. – 2-е изд., измен. и доп. / Д. В. Дождев ; под общ. ред. В. С. Нерсисянца. – М. : Норма, 2004. – 784 с.
23. Рудоквас А. Д. Сфера применения института приобретательной давности (usucapio) в римском праве и современном гражданском праве России [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/articles/N8Rudokvas.htm>.
24. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) : у 12 т. – Х. : Страйд. – Т. 5 : Право власності та інші речові права / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. – 2011. – 624 с.
25. Вещные права: система, содержание, приобретение: Сб. науч. тр. в честь проф. Б. Л. Хаксельберга / Под ред. Д. О. Тузова. – М.: Статут, 2008. – 464 с.
26. Спасибо І.А. Набуття права власності в цивільному праві України [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Спасибо Іларіон Андрійович ; НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. – К., 2009. – 18 с.

УДК 347.4

СТРОКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПОВІРЕНИМ

Юсип В.В.,
здобувач

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття присвячена аналізу строків у посередницьких договорах. Автор детально аналізує особливості здійснення прав та виконання обов'язків повіреним. З урахуванням зарубіжного досвіду та на основі власного проведеного аналізу автором пропонується внесення відповідних змін до цивільного законодавства.

Ключові слова: строк, повірений, посередницькі договори.

Юсип В.В. / СРОКИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВ И ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПОВЕРЕННЫМ / Юридический институт Прикарпатского национального университета им. В. Стефаника

Статья посвящена анализу сроков в посреднических договорах. Автор подробно анализирует особенности осуществления прав и выполнения обязанностей поверенным. С учетом зарубежного опыта и на основе собственного проведенного анализа автором предлагается внесение соответствующих изменений в нормы гражданского законодательства.

Ключевые слова: срок, поверенный, посреднические договоры.

Yusyp V.V. / TERMS OF FULFILLMENT OF THE RIGHTS AND DUTIES BY THE AGENT / Law Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Article is devoted to the analysis of terms in the intermediary contracts. The author analyzes features of implementation of the rights and performance of duties by the agent. Taking into account foreign experience and on the basis of own analysis the author offers some amendments to ukrainian civil legislation.

Key words: term, agent, intermediary contracts.

У сучасних умовах динамічного розвитку цивільних правовідносин все більше уваги приділяється належному виконанню договірних правовідносин відповідно до погоджених строків. Зокрема, це стосується посередницьких договорів. Повірений є активною стороною посередницького договору. Він природно наділений більшою кількістю прав та обов'язків, які детальніше регламентовані. Тому ми зупинимось на тих правах та обов'язках, які є основни-

ми і мають спеціальні строки реалізації, більшість з яких законодавцем закріплено як абстрактні (відносно невизначені).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості правового регулювання досліджувались низкою вчених, серед яких Б. С. Антимонов, В. А. Васильєва, А. В. Єгоров, В. В. Луць, О. М. Сибіга, Н. В. Федорченко, П. Цитович. Але в їхніх наукових працях темпоральні межі здій-

снення прав та обов'язків сторонами посередницьких договорів залишилися поза увагою.

Мета статті. Тому метою статті є дослідження особливостей формулювання строків здійснення прав та виконання обов'язків повіреним у посередницьких договорах.

Основним обов'язком повіреного згідно зі ст. 1004 ЦК є обов'язок *вчиняти дії відповідно до змісту даного йому доручення*. У договорі доручення або виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Останні мають бути правомірними, конкретними та здійсненими (ст. 1003 ЦК). Зміст доручення повинен бути для повіреного, так би мовити, орієнтиром при виконанні доручення, а повноваження, якими наділений останній, достатніми для здійснення. Але законодавець передбачив два випадки, коли повірений вправі відступити від змісту доручення: 1) якщо цього вимагають інтереси довірителя і повірений не зміг попередньо звернутися із запитом до довірителя і 2) коли повірений звернувся із запитом, але не одержав у розумний строк відповіді. Відступ від змісту доручення породжує обов'язок повіреного повідомити довірителя про допущені відступи від змісту доручення як тільки це стане можливим. Вказана норма надає повіреному за однієї із вищезазначених умов «гнучко» вчинити дії, яких вимагають інтереси довірителя, навіть якщо це суперечить змісту доручення.

При дослідженні цієї норми важливо акцентувати увагу на тому, що законодавець зазначив «відступи від змісту доручення», а не «відступи від вказівок», як це зазначено в договорі комісії (ст. 1017 ЦК). Поняття «відступ від змісту доручення» є значно ширшим і означає не тільки відступ від повноважень (конкретних вказівок), закріплених у договорі доручення або довіреності, але й відступ від порядку його виконання в цілому.

Законодавець не закріплює строку виконання цього обов'язку, оскільки й так зрозуміло, що він підлягає виконанню протягом строку дії договору. Однак якщо посередницька послуга надається частинами, то в межах основного строку дії договору сторонами можуть встановлюватися окремі (проміжкові) строки виконання доручення, наприклад строки укладення правочинів.

Подібним обов'язком у договорі комісії наділений і комісіонер – *виконання доручення комітента на умовах, найбільш вигідних для останнього*, який вважається основним [1, с. 68]. Так, згідно ч. 1 ст. 1014 ЦК комісіонер зобов'язаний вчинити правочини на умовах, найбільш вигідних для комітента, і відповідно до його вказівок. Поняття вчинення правочину в комісійному зобов'язанні охоплює собою як виконання комісіонером власних обов'язків за цим правочином, так і прийняття ним виконаного від третьої особи, а також передачу отриманого результату комітенту [2, с. 114]. На відміну від договору доручення, вказівки комітента можуть стосуватися лише окремих умов правочину (договору), що вчиняється комісіонером, але не сутності самого договору. Здебільшого комітент може надавати вказівки щодо зміни ціни на товар, тимчасового припинення продажу, повернення товару, території діяльності комісіонера, визначення кола третіх осіб, яким останній надає перевагу або, навпаки, забороняє реалізувати товар [3, с. 14]. У договорі комісії видача комітентом довіреності, в якій би могли бути зафіксовані конкретні вказівки щодо виконання комісійного доручення, не передбачена. Такі вказівки можуть передбачатися безпосередньо в самому договорі. У разі, коли такі не передбачені у договорі комітентом, законодавець зазначає, що комісіонер зобов'язаний вчинити правочини відповідно до звичаїв ділового обороту або вимог, що звичайно ставляться (ст. 1014 ЦК). Із цього випливає, що надання вказівок є правом комітента, яким останній може й не скористатися. Як зазначено у фаховій літературі, закон не покладає на комітента обов'язок давати комісіонеру –

підприємцю детальні вказівки, оскільки той повинен бути сам поінформований відносно умов і змісту правочинів, що вчиняються на ринку [4, с. 565].

Отже, незалежно від того, зазначені у договорі комісії вказівки чи ні, комісіонер зобов'язаний керуватися принципом «виконання комісійного доручення на умовах, найбільш вигідних для комітента».

За загальним правилом, вказівки комітента для комісіонера носять обов'язковий характер. Однак зі змісту ст. 1017 ЦК випливає, що у договорі комісії, як і в договорі доручення за умови, якщо цього вимагають інтереси комітента, передбачено тільки два випадки, коли комісіонер вправі відступити від вказівок комітента з подальшим повідомленням про це комітента як тільки це стане можливим.

Комісіонерові, який є підприємцем, законодавець взагалі надав право відступати від вказівок комітента, навіть попередньо не запитуючи його про це, але при цьому з обов'язковим повідомленням останнього про допущені відступи. Вбачається, що законодавець при формулюванні цієї норми вважав, що комісіонер-підприємець, як професіонал, не потребує вказівок комітента, який, як правило, не обізнаний із тонкощами того чи іншого ринку. Однак варто акцентувати увагу на диспозитивності цієї норми, на що вказує словосполучення «може бути надано право», тобто для того щоб комісіонер-підприємець був ним наділений, необхідно спеціально це зазначити у договорі. Якщо сторони цього не вчинять, то такий комісіонер все рівно зобов'язаний попередньо запитувати вказівки комітента.

Цікаву думку висловив О. М. Сибіга, який вважає, що право комісіонера відступати від вказівок комітента – це право-обов'язок комісіонера, бо незалежно від того, що він діє на свій розсуд, дбаючи суто про інтереси комітента, він все ж залишається зобов'язаним повідомити останнього про це у розумний строк, або до вчинення певних дій, або вже після їх вчинення, виходячи з обставин справи [5, с. 128].

У ст. 1017 ЦК не регламентовано порядок вчинення такого запиту (повідомлення), тому він може передбачатися сторонами в самому договорі. Зокрема, сторони можуть передбачити, що запит може здійснюватися усно, в тому числі телефоном, або письмово: листом, факсограмою тощо.

Що ж до «розумного строку» як оціночного поняття, то в кожному конкретному посередницькому договорі він повинен визначатися сторонами самостійно, виходячи із суб'єктного складу, об'єкта, змісту договору, умов виконання договору тощо. Нагадаємо, що в літературі здійснення певної дії, передбаченої зобов'язанням у «розумний строк», означає, що особа, яка наділена нормальним, середнім рівнем інтелекту, знаннями і життєвим досвідом, може адекватно оцінювати ситуацію, моделювати в ній необхідну юридично значиму поведінку [6, с. 336]. Цей строк повинен бути достатнім для отримання відповіді комісіонером на свій запит, наприклад час, достатній для надіслання листа від комісіонера комітенту й отримання на нього листа-відповіді з урахуванням відстані та режиму роботи пошти. Такі ж темпоральні вимоги ставляться і до дій комерційного представника, який також повинен у розумний строк повідомити довірителя про допущені відступи.

У ЦК УРСР замість терміна «розумний строк» вживалося словосполучення «заявити без зволікання» як мінімальний період, який необхідний для здійснення подібних дій з боку комітента чи комісіонера [7, с. 576]. Якщо порівняти між собою ці два законодавчі формулювання, то важко сказати, яке з них більш вдале. Так, при виникненні спору між сторонами, зрозуміло, у кожній з них буде своє бачення «розумності» цього строку: в одній він буде більший, а в іншій – менший. Якщо гово-

рити про формулювання «заявити без зволікань» у значенні мінімального періоду, необхідного для здійснення чого-небудь, то це також не зовсім правильно, оскільки комісіонер буде завжди доказувати, що йому було недостатньо мінімального часу для виконання комісійного доручення. На нашу думку, з метою запобігання спірних ситуацій при укладенні кожного договору необхідно ці строки ретельно обумовлювати.

Повідомлення довірителя або комітента про допущені відступи «як тільки це стане можливим» є також «абстрактним строком», який, на нашу думку, означає, що цей обов'язок здійснюється боржником відразу, як тільки відпадуть обставини, які перешкоджають йому зробити це негайно. Однак на практиці поняття «розумний строк» кожною зі сторін буде оцінюватися по-своєму, тому доречніше в договорі встановлювати конкретний строк для такого повідомлення та отримання відповіді на нього, при цьому обумовивши їх форму.

У всіх посередницьких договорах існує презумпція *особистого виконання договору* повіреним, яка безпосередньо пов'язана з їхньою фідучіарністю. Такий висновок можна зробити зі змісту ст. 240 ЦК, яка передбачає, що представник зобов'язаний вчинити правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Звичайно, це не означає заборону передачі виконання доручення іншій особі (замісникові). Останній випадок розглядається як виняток із загального правила.

Так, у договорі доручення законодавець закріпив обов'язок повіреного вчиняти всі дії особисто, що пов'язано з правовою природою цього договору, тобто з тим, що повірений діє замість довірителя. Як зазначив В. А. Белов, договір доручення завжди має особистісно-довірительський характер, і його ціль – вираження волі довірителя зовні (перед третіми особами) повіреним [8, с. 205]. Однак як виняток із загального правила повірений має право передати виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором або якщо повірений був вимушений до цього обставинами з метою охорони інтересів довірителя. Повірений вправі передати замісникові свої повноваження повністю або частково, а також залучати інших осіб для виконання фактичних дій, наприклад технічної роботи (набір тексту, здійснення перевезень тощо), але такі особи є, радше, помічниками, а не замісниками.

Законодавець не наводить інших обставин та умов, за яких повірений вправі передавати доручення іншій особі. У результаті такого передоручення з'являється ще одна фігура (замісник), яка не є самостійною стороною договору, а тільки замінює на певний час повіреного. Останній залишається зобов'язаним за цим договором. І як тільки відпадуть обставини, що перешкоджали особистому виконанню, повірений вправі продовжити виконання, усунувши замісника [9, с. 297].

Повірений, який передав виконання доручення замісникові, повинен негайно повідомити про це довірителя (ст. 1005 ЦК). Цей обов'язок він виконує під загрозою несення відповідальності за дії замісника, а довіритель має право у будь-який час відхилити цього замісника.

Варто звернути увагу на те, що, виходячи з аналізу частин 3, 4 ст. 1005 ЦК, вважаємо, що законодавець зазначив можливість при укладенні договору доручення передбачити вчинення дій замісником замість повіреного або навіть вказувати конкретного замісника. Саме від обрання способу такої регламентації залежить, чи відповідає повірений за вибір та дії такого замісника чи ні. Якщо замісник вказаний у договорі, то повірений не відповідає ні за його вибір, ні за вчинені ним дії, а якщо договором не передбачена можливість вчинення дій замісником або передбачена, але замісник не вказаний, тоді повірений відповідає тільки за вибір замісника. До речі, аналогічна норма міститься й у ст. 976 ЦК РФ.

Відразу виникає логічне запитання: хто буде відповідати за дії такого замісника? У цивільному законі про це прямо не йдеться, але виходячи з того, що в першому випадку за вибір замісника і його дії відповідає довіритель, оскільки він під час укладення договору погодив кандидатуру замісника, то в другому випадку за дії замісника він відповідає також, а повірений відповідає тільки за вибір замісника. Такий підхід законодавця видається половинчастим та не до кінця зрозумілим: чому за вибір замісника відповідає повірений, а за його дії довіритель, тоді як можливість залучення замісника в договорі взагалі не передбачалася.

На нашу думку, ч. 4 ст. 1005 ЦК слід доповнити словами: «...та за вчинені ним дії». Це відповідало б вимогам справедливості: якщо повірений допустив помилку у виборі замісника, то йому слід відповідати не тільки за його вибір, але й за його дії.

Тому пропонується ч. 4 ст. 1005 ЦК викласти в такій редакції: «Якщо договором доручення не передбачена можливість вчинення дій замісником повіреного або така можливість передбачена, але замісник у договорі не вказаний, повірений відповідає за вибір замісника та за вчинені ним дії».

Лише повірений у договорі доручення наділений обов'язком після виконання доручення або у разі припинення договору доручення *негайно повернути довірителю довіреність*, строк якої не закінчився, і надати звіт про виконання доручення та виправдні документи, якщо це вимагається за умовами договору та характером доручення (п. 2 ст. 1006 ЦК). Порівняно із ЦК УРСР (редакції 1963 р.) вказана норма є новою. З аналізу цієї норми випливає, що вказаний обов'язок настає для повіреного тільки за двох умов: 1) після виконання доручення або 2) у разі припинення договору доручення до його виконання. Мета даного обов'язку полягає в тому, що після виконання договору доручення довіреність повіреному не потрібна, хіба що для підтвердження факту існування договірних правовідносин із довірителем у разі укладення договору в усній формі. Однак у руках недобросовісного повіреного така довіреність може послужити інструментом зловживання та введення в оману третіх осіб і, як наслідок, понесення ними матеріальних збитків у результаті укладення нікчемних договорів [10, с. 128].

Н. В. Федорченко слушно ставить під сумнів доцільність цього обов'язку повіреного при відсутності зацікавленості довірителя в його виконанні. Вона вважає, що було б набагато більш логічним покласти на довірителя відповідальність за дії його повіреного, належним чином проінформованого про припинення договору доручення, оскільки це сприяло б активності довірителя в поверненні довіреності і служило б стимулом для більш зваженого вибору повіреного [10, с. 128-129]. З такою позицією важко не погодитися, тим більше що між довірителем та повіреним існують довірчі відносини.

Вважаємо, що доцільніше б було закріпити цей обов'язок повіреного лише в тому випадку, коли цього вимагатиме довіритель.

Таким чином, виходячи з вищеведеного аналізу, вважаємо за доцільне внести такі зміни до чинного законодавства:

1. Пропонуємо викласти п. 2 ст. 1006 ЦК у такій редакції: «2) після виконання доручення або у разі припинення договору доручення до його виконання *на вимогу довірителя* негайно повернути довіреність, строк якої не закінчився, і надати звіт про виконання доручення та виправдні документи, якщо це вимагається за умовами договору та характером доручення».

2. Частину 4 статті 1005 ЦК викласти в такій редакції: «Якщо договором доручення не передбачена можливість вчинення дій замісником повіреного або така можливість передбачена, але замісник у договорі не вказаний, повірений відповідає за вибір замісника *та за вчинені ним дії*».

ЛІТЕРАТУРА

1. Цитович П. Очерк основных понятий торгового права / П. Цитович. – Киев: Типография И. Н. Кушнеревой, 1886. – С. 68.
2. Егоров А. В. Предмет договора комиссии. / А. В. Егоров // Актуальные проблемы гражданского права. – М., 2002. – Вып. 5. – С. 114.
3. Кротов М. В. Обязательства по оказанию услуг в советском гражданском праве: учеб. пособие / М. В. Кротов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – С. 14.
4. Гражданское право: учебник. В 2-х ч. – Ч. 1. [Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого]. – М.: Проспект, 1997. – С. 565.
5. Сибіга О. М. Договір комісії за Цивільним кодексом України: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12. 00. 03. / О. М. Сибіга. – Х., 2009. – С. 128.
6. Цивільне право України. Особлива частина: підручник [3-тє вид., перероб. і допов. за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика]. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 336.
7. Гражданский кодекс Украины: научно-практический комментарий. – Харьков: ООО «Одиссей», 1999. – С. 576.
8. Белов В. А. Банковское право: теория, законодательство, практика: Юридические очерки / В. А. Белов. – М.: «ЮрИнфоР», 2000. – С. 205.
9. Антимонов Б. С. Договор поручения // В. кн. Отдельные виды обязательств. Серия: Курс соверского гражданского права / Б. С. Антимонов. – М.: Госюрисдат., 1954. – С. 297.
10. Федорченко Н. В. Договір доручення: дис... канд. юрид. наук: спец. 12. 00. 03 / Федорченко Наталія Володимирівна. – К., 2004. – С. 128.